

СТРАТЕГИЈЕ У ПРЕВОЂЕЊУ „ПОЛОМЉЕНОГ” ЕНГЛЕСКОГ У ГОВОРУ ПРОТАГОНИСТЕ РОМАНА *PYGMY* ЧАКА ПАЛАХЊУКА НА ТРИ СЛОВЕНСКА ЈЕЗИКА

У овом раду пореде се преводилачке технике којима се у босанском, руском и чешком издању романа *Pygmy* Чака Палахњука, изворно писаног на енглеском језику, преносе неграматичност и језичка креативност у говору главног лика. Роман је писан у првом лицу, а идиолекат главног јунака обилује језичким конструкцијама које значајно одступају од норме, како у погледу синтаксе, тако и у погледу лексике (нпр. *Fellow operatives already pass immigrant control, exit through secure doors and to embrace own other host family people; Fast as easy, young child able to*), што представља један од кључних начина карактеризације лика као туђинца којем су Америка и њени становници не само језички већ идеолошки удаљени, и према којима има изразито негативан однос. Стога нас занима на које начине се овакав идиолекат преноси у међусобно сродне језике превода, будући да се сви значајно структурно разликују од језика оригинала, те се успостављање неграматичности у односу на циљни језик превода пред њима може сматрати изазовом. Циљ рада тако представља утврђивање техника примењиваних приликом конструисања језичког идентитета главног лика, не би ли се установиле неке опште тенденције како у сваком преводу засебно, као и утврдиле сличности и разлике међу њима.

Кључне речи: превођење, стилистика, књижевни идиолекат, неграматичност, компаративна анализа, примењена лингвистика, словенски језици.

This paper compares the strategies employed in three translations (the Bosnian, Russian, and Czech editions) of Chuck Palahniuk's novel *Pygmy*, originally written in English, which are used to convey the ungrammaticality and linguistic creativity of the main character's manner of speech. The novel is written in first person, and the protagonist's idiolect is characterized by various linguistic constructions that fall significantly outside the language standard, both in terms of syntax and of lexis (e. g. *Fellow operatives already pass immigrant control, exit through secure doors and to embrace own other host family people; Fast as easy, young child able to*). The character's idiolect is thus one of the key means of his characterization as an outsider who sees the USA and its population in a negative light and perceives them as not only linguistically but also ideologically distant and foreign. We are therefore interested in discovering in what ways this idiolect is being transposed into three interrelated Slavic languages, which are all structurally different from the language of the novel and, as such, pose the challenge of coming up with

* <https://orcid.org/0009-0000-6225-6245>

different means of establishing ungrammaticality in the target languages of translation. This paper aims to discover strategies used in order to construct the linguistic identity of the protagonist, to uncover global tendencies found in all translations, but also the similarities and differences of the linguistic means employed in them.

Keywords: translation techniques, stylistics, literary idiolect, ungrammaticality, comparative analysis, applied linguistics, Slavic languages.

1. Карактеризација књижевних јунака кроз језик

Један од битних елемената сваког фиктивног остварења чини карактеризација његових јунака. Поступци карактеризације књижевних ликова су бројни, те карактер ликова процењујемо, између осталог, на основу описа њиховог физичког изгледа, менталног портрета, као и вербалног и невербалног понашања у различитим ситуацијама, али и позивајући се на знања о свету изван самог романа (о различитим приступима у тумачењу карактеризације књижевних јунака в. нпр. Mead 1990). Како и у стварности, тако и у фиктивним остварењима, људи се међусобно значајно разликују по наведеним параметрима, при чему значајну разлику у фикцији представља то што спој датих црта у књижевном лику увек одражава свесне изборе аутора којима он настоји да постигне одређене ефекте приликом дате карактеризације.

Стога један од веома значајних задатака при проучавању књижевних јунака представља анализа њихових семиотичких репертоара. Семиотички репертоар Кастерс (Kusters 2017б, према Kusters 2021: 183) дефинише на следећи начин: „(...) the totality of semiotic resources that people use when they communicate (such as speech, image, text, gesture, sign, gaze, facial expression, posture, objects and so on).”¹ Иако потпуну представу о неком књижевном јунаку можемо да стекнемо тек након што сагледамо све ове ресурсе заједно, фокусирање само на неке од аспеката у оквиру семиотичког репертоара свакако нам пружа драгоцене увиде, упркос томе што лик расветљује само делимично.

Имајући све ово у виду, за нас је од изузетног значаја то на који начин Чак Палахњук, аутор романа *Кејец* (у оригиналу *Ругту*, издат 2009. године), изграђује вербални репертоар свог главног јунака, односно како гради његов идиолекат којим се драстично издваја у односу на средину – Сједињене Америчке Државе, у које долази као странац из неименоване тоталитарне државе. Стога нас пре свега занима на које се начине и колико успешно тај

1 „Свеукупност семиотичких ресурса које људи користе током комуникације (попут говора, слике, текста, геста, знака, погледа, фацијалне експресије, положаја тела, објеката и слично).” – превод наш.

аспекат карактеризације главног јунака транспонира у преводима на три језика, од којих сваки припада посебној групи словенске језичке породице.

2. Идиолектат књижевног јунака као изазов приликом превођења: случај „тарзанског” енглеског у роману *Кејџ*

Идиолектат представља карактеристичан начин на који језик(е) у писању и говору користи појединац, што подразумева извесне преференције у избору језичких средстава и њиховог комбиновања које говор те особе издвајају у односу на друге и тиме га чине јединственим (Coulthard 2004: 431–432).

Премда не постоји универзална рецептура за веран превод неког идиолекта на језик превода, оно што је заједничко свим успешним преводима је то да почивају на преводиочевој доброј упућености у лингвистичке особености говора јунака и значења која се њима преносе (укључујући информације о социјалној маркираности). Преводилац настоји да те особености очува и пренесе у свом преводу, међутим, саме типолошке разлике међу језицима онемогућавају да еквивалентност и транспоновање приликом превођења буду потпуни и идентични оригиналу (Sung 2020: 38, в. такође Бугарски 1996).

У роману *Кејџ* главни јунак је уједно и наратор, те из његове перспективе пратимо сва дешавања онаква каквим их он доживљава, при чему је језик на којем говори знатно и вишеструко другачији од стандардног енглеског језика. Његов идиолектат могли бисмо окарактерисати као тзв. „тарзански” енглески, што значи да је у питању варијетет енглеског језика коме у англосаксонској литератури претходи епитет „поломљен” (енгл. *broken English*).

У бројним истраживањима чији је циљ одређивање слике коју матерњи говорници енглеског језика имају о енглеском језику којим говоре нематерњи говорници из различитих држава широм света један од честих дескриптора које испитаници у карактеризацији наводе је управо „поломљен” (енгл. *broken*), при чему се он може односити на језик у целости или на неке од његових аспекта попут нематерњег акцента, неразумљивости саопштењег и изостављања језичких елемената (Lindemann 2005: 189).

Роман *Кејџ* представља писани приказ „тарзанског” енглеског и као такав не одражава акценат јунака (будући да сам изговор речи није бележен нестандартним правописом), али се може закључити да такав говор сигурно бива обојен и на фонетском плану, што потврђује и аудиокњига, коју у оригиналу наратор чита са изразито страним акцентом (Amazon.com: Pygmy 2025).

Међутим, оно што јесте централно у приказу говора главног јунака јесу бројне неправилности у односу на стандардни енглески, услед којих протагониста према тим параметрима (никако говором у целисти) представља стереотипно виђење странца у англофоној средини, којој он суштински не припада, не само на језичком већ и на културном и идеолошком плану.

Ипак, не би било исправно његов говор у целини свести на оглушавање о норму у погледу синтаксе и видети Кепеца као (стерео)типичног странца, јер он такав није ни језички ни карактерно. Веома је значајно истаћи да у стварности низак ниво познавања граматике страног језика често корелира са вокабуларом који се не може окарактерисати као напредан, док се говор протагонисте овог романа паралелно с непоштовањем синтаксичке норме одликује познавањем напредног вокабулара, што можемо видети на примеру једног описа раднице у тржном центру Волмарт: „(...) *slave woman appareled with red tunic, spring apparatus gripping tunic front to hang swinging sign, printed, “Doris.” Ancient sentinel rest gray cloud eye upon operative me (...)*”.

Језичку карактеризацију главног лика у значајној мери одликује креативност у језичком представљању окружења у коме се налази, али и прикази његових емотивних доживљаја, ставова и импресија. Сам аутор (KPBS 2009) говор свог главног јунака описује на следећи начин: „And the language might seem random, but there really is the most-, there are dozens, if not hundreds of rules to the Pygmy language, things that I consistently do wrong in the same way over and over. Pygmy doesn’t know the word *the*, Pygmy doesn’t know conjunction *and*, Pygmy speaks in certain redundancies like color red or baby puppy and so coming up with this whole different set of rules was probably more difficult than writing the entire book”.²

Говорећи о доживљавању било ког аспекта стварности као страног (енгл. *foreign*), укључујући и језике у свету, Ехлих (Ehlich 2009) истиче да се тај доживљај заснива на менталној категоризацији која се темељи на негирању оног што особа која категоризује не сматра својим, при чему је тај доживљај туђег, страног језика у односу на сопствени уско повезан с типолошком сличношћу, односно различитошћу, због чега се језици у различитој мери могу доживљавати као страни.

Моделовање енглеског језика свог главног јунака Палахњук заснива на пројектовању типолошке различитости енглеског у односу на матерњи

2 „И језик можда делује арбитрарно, али ту заиста постоји нај-, постоје десетине, ако не и стотине правила ‘пигмејског’ језика, ствари у којима доследно грешим на исти начин изнова и изнова. Пигмеј не зна реч *the*, Пигмеј не зна везник *and*, Пигмеј говори користећи извесне редундантне спојеве попут црвена боја или беба штене, тако да је осмишљавање читавог овог сета правила вероватно било теже од писања књиге.” – превод наш.

језик протагонисте, због које се он и оглушује о одређене језичке норме попут конгруенције. Такви стилски поступци преводиоцима намећу задатак да моделују „тарзанску”, „поломљену” верзију језика превода, која би тако парирала тзв. дефектима у оригиналу, при чему услед типолошке различитости изворног и циљног језика преводна решења не могу увек бити структурно еквивалентна.

Имајући све ово у виду, јасно је да језик оригинала пружа богат извор пажљиво конструисаних неправилности, које за преводиоце представљају значајне изазове, због чега би и темељно поређење различитих преводних решења на више језика престављало велики подухват, који би превазилазио оквири овог рада. У њему ћемо се стога фокусирати на неколико веома честих одлика неграматичности у оригиналу, које понекад, услед различитих типолошких одлика језика оригинала и превода, захтевају алтернативне начине испољавања, имајући у виду то да овакво поређење представља тек почетке истраживања посматраних појава.

3. Одлике неграматичности у језику оригинала и преводна решења у босанском, чешком и руском издању романа

Пре него што се упустимо у поређења преводних решења у преводним издањима, треба напоменути то да само у босанском издању романа претходи напомена преводиоца, која читаоце упућује на особеност говора главног јунака у самом оригиналу, а затим и на тенденциозне омашке у његовом говору на језику превода, док на је на почетку романа у руском издању наведено само упозорење о вулгарној лексици у самом делу, а у чешком издању – само име преводиоца.³

Ауторка превода босанског издања (издавач TKD Šahinpašić, 2012) истиче следеће одлике дефектног енглеског језика у оригиналу: „Stalno se i najmerno izostavljaju članovi, prijedlozi i veznici, nepravilno slažu vremena”, а затим експлицитно указује на типолошке разлике у погледу далеко бројнијих морфолошких наставака у језику превода у односу на изворни језик дела, због чега сматра да оглушење о флексију не може бити доследно спроведено, али истиче да „se nastoji prenijeti bar dio gramatičkih grešaka, često koristeći infinitive umjesto određenih glagolskih oblika i mijenjajući redoslijed riječi u rečenici” (Ibid).

Ослањајући се на уводне напомене ауторке превода, осврнућемо се на преводна решења која се односе на наведене карактеристике језика оригинала у сва три језика превода.

3 Преводиоци романа чије преводе анализирамо у овом раду су следећи: Драгана Дивковић – босанско издање, Ксенија Јегорова (Ксения Егорова) – руско издање, и Ричард Подани (Richard Podany) – чешко издање романа.

Једну од наведених стратегија – употребу инфинитива уместо личних глаголских облика или неадекватно одабраног облика за изражавање неког времена у енглеском језику, уочавамо у босанском и руском, али не и у чешком издању романа, где су глаголи увек преведени граматично. На пример, реченица у уводном поглављу којом наратор саопштава да су његови пријатељи оперативци такође успешно прошли америчку пасошку контролу – *All violate United States secure port of entry having success*, у којој је радња одиграна у прошлости неадекватно граматички изражена подвученим елементима, преведена је на следеће начине: *Svi uspješno penetrirati sigurna luka ulaza u Sjedinjene Države* (босанско издање), *Все безопасный порт имам можни Соединенных Штатов успешно проникали* (руско издање), *Všichni teď úspěšně narušují vstupy Spojených států* (чешко издање).

Следећи пример неграматичности у погледу глаголске морфологије можемо окарактерисати као одсуство конгруенције између субјекта и предиката, које се одликује одсуством наставка за адекватан облик, будући да употребљени глагол не представља 3. л. јд. презента (уколико циљну форму посматрамо као наративни презент, а не прошло време јер је логичније да се у датом контексту реализује као презент) – *Passport man strike paper of book with ink, marked good to enter nation*. Она је на језике превода преведена на следећи начин: *Kontrolor pasoša sa tinta udarati po papir pasoša, staviti znak odobrenje da moći ući u zemlja*, *Паспортный человек бумагу чернилом били, в государство входящий разрешать*, *Pasový muž bije papír knížky inkoustem, poznačuje, může vstoupit*. Дакле, поново у прва два језика превода примењивана стратегија подразумева употребу инфинитива, док се аутор чешког превода опредељује за граматичну, конгруентну реализацију наводећи глагол у 3. л. јд. презента тако да одговара субјекту у 3. л.

Значајно је истаћи да смо се досад осврнули само на један аспект неграматичности реченица у претходним примерима. Јасно је да употреба глагола не представља једини вид неправилности, а увидом у целокупне реченице превода запажамо и оно што је у предговору нагласио преводилац босанског издања – да се неки аспекти неграматичности заснивају на типолошким одликама карактеристичним за енглески језик, али не и словенске језике, попут постојања (а у говору јунака *одсутства*) одређених и неодређених чланова, те да се у тим случајевима неграматичност постиже другим средствима где год је то могуће.

Могућност да се неграматичност изрази оглушавањем о неку другу норму представља употреба номинатива у контекстима који захтевају реализацију неког другог падежног облика. Ту могућност користе опет аутори само босанског и руског издања. Занимљиво је и да се за таква решења аутори прва два превода не опредељују увек у истим контекстима, иако типолошки ту могућност имају. Још један пример употребе номинатива уместо

адекватног падежа била би преводна решења описа мајице коју протагониста добија на поклон од америчке породице код које долази као ученик на размени: *Label tag inside collar of Jesus tunic, print "Made in China."*. У оригиналу примећујемо одсуство одређених чланова уз лексеме *label tag* и *collar*. Како језици превода не поседују граматичку категорију чланова, неграматичност може бити изражена једино другим језичким средствима, а у датим примерима она се постиже управо употребом номинатива уместо одговарајућих падежа. У босанском издању превод гласи – *Na etiketu od tunika sa Isusom pisati: "Made in China."*, где је облик номинатива заступљен двапут, уместо локатива и генитива, док је у руском преводу номинатив употребљен једанпут, уместо генитива – *Этикетка внутри воротник Иисусовой туники сообщать: «Сделано в Китае»*. У чешком преводу се, међутим, неграматичност никад не постиже путем употребе номинатива уместо других падежних форми – *Vnitřek ježíšovi blůzy nese značkovou cedulku, písmo: Vyrobeno v Číně*.

Поред изостављања чланова, говору протагонисте својствено је изостављање и других функционалних речи, попут помоћних глагола, предлога и заменица, нпр. *Operative me ready*, где одсуство помоћног глагола у босанском издању бива компензовано неприродним редом речи у реченици – *Ja operativac, spreman sam*, док су у остала два превода заступљене граматичне реченице – *Оперативник я готов, Operatives já připraven*.

Одсуство личних и присвојних заменица изразито је фреквентно у говору јунака у различитим контекстима, нпр. говорећи о мајци из угоститељске породице, њен израз лица Кепец описује на следећи начин: *Face exploded in silent screaming of wide-open lips and teeth, pointy tongue, eyebrows jumped into chicken forehead*. У преводима примећујемо различита решења, којима се на нивоу целе реченице постиже неграматичност, при чему је занимљиво то да у датом примеру у босанском и руском издању припадност лица мајци бива језички изражена, док чешки превод задржава одсуство личне заменице – *Po lice joj se razliti nečujni reski smijeh, široko otvorene usne i zubi, šiljati jezik, dok podignute obrve izbrazdale čelo su* (босанско издање), *Безмолвный войль лицо матери разевать, губы и зубы распахивать, острый язык демонстрировать; брови на куриный лоб прыгать* (руско издање), *Tvář vybuchuje tichým křikem doširoka otevřených rtů a zubů, špicatý jazyk, obočí vyskočilo směrem kuřecího těla* (чешко издање).

Још један пример вишеструке неграматичности представља реченица у којој се једноставност извођења једне радње пореди с лакоћом којом би било које дете могло да је реализује: *Fast as easy, young child able to*. Преводна решења су различита. У босанском издању преводилац се опредељује за нетипичан редослед речи – *Brzo i lagano, malo dijete uraditi može to*, док је

1) стратегије успостављања неграматичности у једној мери ограничене су типолошким разликама међу језицима, услед чега нису свуда могући исти механизми испољавања неправилности, због чега је често било потребно примењивати другачија решења, својствена оглушавању о структуре словенских језика;

2) по симулирању дефектности језика, како по стратегијама, тако и учесталости неправилности у говору јунака, босанско и руско издање романа деле далеко више сличности у односу на чешко издање, у којем се преваходно подражава неграматичност оригинала у погледу редоследа речи, лексичких спојева и изостанака елемената, док се не примењује стратегија изражавања неправилних облика глагола, или пак неадекватне употребе падежа као вид компензације приликом конструисања дефектности;

3) мањи степен изражавања грешака у говору у чешком преводу доводи до значајног удаљавања од стила у оригиналу, који представља изузетно значајну одлику главног јунака, због чега се чешки превод може окарактерисати као мање веран оригиналу у односу на друга два.

Ово истраживање представља тек почетне увиде у веома сложене изазове са којима су се преводиоци овог књижевног дела сусретали, те би убудуће било добро подробније испитати примењивана решења детаљнијим поређењима сваког од превода са романом понаособ и међу преводима међусобно, и то на већем материјалу.

Цитирана литература:

- Baker, Mona, Luis Pérez-González. Translation and Interpreting. London – New York: Routledge, 2023.
- Bugarski, Ranko. Lingvistika u primeni. Beograd: Čigoja štampa, 1996.
- Coulthard, Malcolm. “Author Identification, Idiolect and Linguistic Uniqueness.” *Applied Linguistics* 25/4, 2004: 431–447.
- Ehlich, Konrad. “What Makes a Language Foreign.” [In:] G. Antos, E. Ventola (eds.) *Handbook of Foreign Language Communication and Learning*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2009, 21–44.
- Kusters, Annelies. “Introduction: The Semiotic Repertoire: Assemblages and Evaluation of Resources.” *International Journal of Multilingualism* 18/2, 2021: 183–189.
- Lindemann, Stephanie. “Who Speaks ‘Broken English’? US Undergraduates’ Perception of Non-native English.” *International Journal of Applied Linguistics* 15, 2005: 187–212.
- Mead, George. “The representation of fictional character”. *Style* 24/3, 1990: 440–452.
- Sung, Olha. “Translation Challenges in Rendering Idiolects of Literary Characters.” *Studies About Languages* 37, 2020: 37–55.

Извори:

- Паланик, Чак. Пигмей. Москва: АСТ; Астрел, 2016.
[Palanik, Chak. Pigmei. Moskva: AST; Astrel', 2016]

- Amazon. *Pygmy* (audio izdanje). Dostupno na: <https://www.amazon.com/Pygmy/dp/B09GYT9VXH> (pristupljeno 2025).
- KPBS. “Cult Favorite Chuck Palahniuk Talks About His New Novel ‘Pygmy’.” May 5, 2009. <https://www.kpbs.org/news/arts-culture/2009/05/05/cult-favorite-chuck-palahniuk-talks-about-his-new>
- Palahniuk, Chuck. *Pygmy*. London: Vintage Books, 2010.
- Palahniuk, Chuck. *Pygmej*. Beograd: Odeon, 2010.
- Palahniuk, Chuck. *Kepec*. Sarajevo: TKD Šahinpašić, 2012.

Ana Arsić

TRANSLATION TECHNIQUES IN RENDERING “BROKEN” ENGLISH IN THE SPEECH OF THE PROTAGONIST OF CHUCK PALAHNIUK’S NOVEL PYGMY INTO THREE SLAVIC LANGUAGES

Summary

This paper compares the strategies employed in three translations (the Bosnian, Russian, and Czech editions) of Chuck Palahniuk’s novel *Pygmy*, originally written in English, which are used to convey the ungrammaticality and linguistic creativity of the main character’s manner of speech. The novel is written in first person, and the protagonist’s idiolect is characterized by various linguistic constructions that fall significantly outside the language standard, both in terms of syntax and of lexis (e. g. *Fellow operatives already pass immigrant control, exit through secure doors and to embrace own other host family people; Fast as easy, young child able to*). The character’s idiolect is thus one of the key means of his characterization as an outsider who sees the USA and its population in a negative light and perceives them as not only linguistically but also ideologically distant and foreign. We were therefore interested in discovering in what ways this idiolect was transposed into three interrelated Slavic languages, all structurally different from the language of the novel and, as such, a challenge with regards to coming up with different means of constructing ungrammaticality of the protagonist’s idiolect. Having compared the solutions the translators have opted for, we have established the following: strategies for constructing ungrammaticality are constrained by typological differences between languages, and for that reason it is not possible to transpose irregularity of various aspects of the character’s speech in the same manner everywhere. The translators of the Bosnian and Rus-

sian editions of the novel therefore opted for different solutions which reflect the ungrammatical usage of the linguistic structures typical of the structure of Slavic languages, such as infinitives and the nominative case, for which reason these translations are far more similar to each other than the Czech edition, which uses to a drastically lesser extent the same potential for expressing ungrammaticality, because it primarily relies on replicating the defects of the original speech solely in those contexts where that is structurally possible by means of direct (word for word) translation. We would therefore conclude that the lower degree of expression of speech errors in the Czech translation leads to a significant departure from the style in the original, which represents an extremely important feature of the main character's characterization and, as such, the translation could be characterized as less faithful to the original than the other two. This research gives us only initial insights into the very complex challenges that the translators of this literary work faced, and further and deeper analysis would be needed, both by expanding the material of the analysis and by establishing more detailed parallels between each of the translations with the novel itself, as well as between mutual translations.

Keywords: translation techniques, stylistics, literary idiolect, ungrammaticality, comparative analysis, applied linguistics, Slavic languages.